

Kyykytysraportteja

SEPPO HELMINEN

Lakeihin ja säännöksiin on kirjattu ns. hyvinvointilupa ja siihen perustuva järjestelmän ennakoitavuus. Laman mentyä ohitse vaihtoehdoton säästämisaattelu on jäänyt päälle. Samaan aikaan ylläpidetään käsitystä korkeista sosiaalimenoista, vaikka ei se pidä paikkaansa ainakaan nettomenojen osalta. Viralliset mittarit ovat lähinnä imaginaarisia abstraktioita, jotka poikkeavat asiakkaiden kokemuksista. Valtaa on juuri niillä, joiden tuottamaan tietoon yhteiskunnassa kulloinkin nojaututaan. Meillä puhutaan palveluyhteiskunnasta, vaikka suunnittelussa ei juuri hyödynnetä käyttäjän kokemustietoa. Se lieenee osa kovaa ja etäistä byrokratiaperinnettä, joka ei myönnä edes havaitsemiaan virheitä.

Anna Metterin kirja esittää esimerkkejä. ”Palveluliukuhihnalta” pudonnut huomaa, että byrokratialla on vain yksi vaihde eikä jarrua laisinkaan. Kasautuvia vaikeuksia kokenut ei tunnu kuuluvan kenenkään vastuulle. Luvussa ”Laittomuudet ja kyseenalaiset kriteerit etuuksien ja palvelujen toimeenpanossa” todetaan esimerkkien valossa seuraavasti: ”Laittomaksi tulkittavien tilanteiden taustalla on usein nähtävissä kuntien ja organisaatioiden säästöpolitiikka ja ekonomistisen ajattelun mukaisesti tehdyt toimintaohjeistukset.”

Vakiintuneisiin yhteiskunnallisiin toimintajärjestelmiin sisältyy portinvartiointia. Se tarkoittaa kohtaamisia, joissa kohtamisen toisella osapuolella on valta tehdä ratkaisuja, jotka vaikut-

tavat toisen tulevaisuuteen: ”Käy usein niin, että sosiaalityön portinvartioinnissa ei oteta ammatillista vastuuta laissa säädetystä yksilöllisestä harkinnasta ja perustuslain takaamista kuntalaisten sosiaalisista ja taloudellisista oikeuksista. Sosiaalityö sensuroidaan pois sosiaalityöstä ja jätetään jäljelle vain byrokratiatyön tehtävä, sekin negatiivisessa mielessä, kontrollina.”

Kun kuntahallinnossa asioita ei tarkastella kokonaisuutena, yhden sektorin pienestä säästöstä voi tulla moninkertainen kustannus toiselle sektorille. Siksi monessa laissa on puhetta ennaltaehkäisystä, mutta kamreerijattelu pitää niitä kuluina kuten kaikkea sosiaalitointa. ”Ei niin ole ennenkään tehty”, on tämän ajattelun helmiä.

Myöskään Sinikka Lappalainen ja Anna Monströmin ”Palveluissa pettynyt” ei anna mairittelevaa kuvaa sosiaali- ja terveystoimen palvelukulttuurista. Siinäkin auttaminen lakastuu välinpitämättömyydeksi ja auttaminen on pahimmillaan nöyryyttävää vallankäyttöä. Auttaja ei kykene tai halua lukea asiakkaan senhetkistä elämäntilannetta. Portinvartija-auttaja teknistää kohtaamisen. Työtään helpottaakseen hän luokittelee, kategorisoi ja lokeroi asiakkaita. Tästä versoo ennako-odotusten ja -luulojen metsä, joka tuottaa ihmisille kielteisillä ominaisuuksilla ja odotuksilla ladattuja ”identiteettivankiloita”. Leimaamiseen on kirjoitettu eräänlainen mallitarina, joka tiivistää olennaiset asiat asiakkaasta, hänen

Anna Metteri
Hyvinvointivaltion
lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset
Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys,
2004

Sinikka Lappalainen &
Anna Monström
Palveluissa pettynyt
Kokemuksia huonosta
kohtelusta ja sen
seurauksista
Suomen Mielenterveysseura, 2004

menneisyydestään ja tulevaisuudesta. Virkailija lukee tätä mallitarinaa, ei yksilön senhetkistä elämäntilannetta.

Raportti toteaa: ”Ammattilainen voi työtään määritellesään tai palautetta kuullessaan vetäytyä kiireen, paineen tai resurssipulan taakse. Resurssipula voi olla todellista, mutta erittäin usein piittaamattoman kohtelun syy on toisaalla.” Asiakas on kuitenkin aina oman elämänsä paras asiantuntija. Ammattilaisen tulisi kääntää katseensa niihin asioihin, joille hän voi jotain tehdä, eli omiin arvoihin ja tapoihin. Kiireestä ja muista (teko)syistä voidaan todeta, niin jos ns. parempina aikoina sosiaalityöntekijöillä on ollut rakenteellista epäluuloa asiakkaitaan kohtaan, kuten Leena Eräsaari on mainiossa raportissaan ”Nilkin naamio” osoittanut.

Jotenkin julkinen valta on tietoinen kyykyttämisestä, kun se

on joutunut palkkaamaan sosiaalitoimeen ns. sosiaaliasiamiehiä turvaamaan sen, että asiakkaat saavat asian- ja oikeudenmukaista palvelua. Kun hyvinvointivaltion lupauksissa auttajan piti olla pahimpien ongel-

mien ratkaisija, niin hän osoittautuikin itse osaksi ongelmaa ja kirjojen esimerkkien valossa vieläpä ongelmien pahentajaksi asiakkaan näkökulmasta. Metteri toteaa: ”Nykyisen kehityksen vaarana on, että palataan enti-

senlaiseen köyhien luokitteluun ja kontrolliin, yksittäisen ihmisen toiminnan ja moraalisuuden arviointiin.” Huutolaisiahan meillä jo on.

Professori omaishoitajana

TUULA-MARIA AHONEN

Tampereen yliopiston sosiaalipoliittikan professori Pertti Koistinen hoiti omaishoitajana äitiään monta vuotta. Kuvaavaa on, että Koistinen ei kertonut asiasta työtovereilleen. Hän haluaa avata kirjallaan keskustelua hoivan yhteiskunnallisista, eettisistä ja eksistentiaalisista ulottuvuuksista. Hoiva ihmisten välisenä ja yhteiskunnallisena suhteena on suuri arvoitus, Koistinen toteaa.

Koistinen mieltää hoivan laaja-alaisena käsitteenä. Kun hoivaamme terveitä, kasvavia lapsia, hoiva asettuu tulevaisuuden ja toivon kehyksiin. Kun hoivaamme vaikeasti sairaita tai vanhuudenheikkoja, hoiva asettuu surun, luopumisen ja menettämisen pelon kehyksiin. Hoivaa ovat myös keskustelut ja lohduttavat sanat, joita vaihdetaan ystävien kesken.

Hoiva on yhteiskunnassamme väheksytyn lapsipuolen asemassa samaan aikaan, kun hoivan tarve on kasvanut yhteiskunnassa merkittävästi jo yksinomaan sosiaalisten rakenteiden muutoksen vuoksi.

Perusratkaisuna kaikissa hoivan ja tuen kysymyksissä tuntuu olevan, että yhteiskunnassa haluttaisiin lisätä omaisten, lähiyh-

teisöjen ja järjestöjen vastuuta hoivan tuottajina, oli sitten kyse huumeiden käyttäjien, mielen-terveysasiakkaiden, työttömien ja syrjäytymisvaarassa olevien tai vanhusten hoidosta, Koistinen toteaa.

Toisaalta elämme individualisoinnin aikaa. Nyky-yhteiskunnassa yksilöt ovat enenevässä määrin kiinnostuneita vain omasta hyvinvoinnistaan, ja siksi heidän on vaikea sitoutua yhteisölliseen etuun ja tehdä kompromisseja oman ja toisten edun kesken.

Koistisen äiti kysyi osuvasti: ”Kyllä yksi äiti hoitaa yhdeksän lasta, mutta hoitavatko nämä lapset yhden äidin?”

Koistinen siis hoiti äitiään kokien usein yksinäisyyttä ja tuen puutetta. Oikeastaan en ole väsynyt työstä ja hoivasta siksi, että teen kaiken kahdesti, itselleni ja hänen puolestaan, vaan siksi, ettei kukaan kuule huokauksiani. Kukaan ei kysy, miten jaksan tai miten hän jaksaa. Eikä kukaan ole kiinnostunut tietämään, miltä minusta tuntuu tai miltä hänestä tuntuu, Koistinen tilittää omaishoitajan tuntojaan.

Työyhteisöstä on tullut modernille ihmiselle toinen koti.

Pertti Koistinen
Hoivan arvoitus
Tampere: Vastapaino,
2004
144 s.

Koistisen mukaan suomalainen työelämä on tunteeton, kilpailun värittämä ja muodollinen, eikä se joustaa yksilöiden tarpeisiin.

”Lapsuuden kotini oli kylmä koti. Oivalsin tämän vasta aikuisena”, sanoi eräs keski-ikäinen tuttavani hiljattain.

Elämmekö me nykyaikaiset työpaikkojemme kylmässä kodissa ja vasta eläkkeellä katu- musta kokien huomaamme, millaisessa kodissa elimmekään?

Vasta kun hoivan tarve tulee lähelle omassa elämässä, moni havahtuu näkemään hoivan maailman, joka on Koistisen mukaan yhtä laaja ja merkittävä kuin kilpailuyhteiskunnankin maailma. Koistinen yrittää saat- ta hoivan maailmaa ulos vaietuksi tulemisen, häpeän ja väheksynnän kaapista. Samalla hän tekee meistä kilpailuyhteiskunnan pärjäävistä aikuisista todellisia ihmisiä.